

بیرینجی بؤلوم

ملك الشعرا بدر شروانی

يازانی: مير هدايت حصارى

«بدر ملك الشعراى سلاطين شروان بوده. از معاصرین مولانا محمدکاتبی (متوفى ۸۳۹ ه.ق.) است. و با آن شاعر بدیهه‌گو مشاعره و مناظره هم داشته و در سنه ۸۵۴ ه.ق. وفات کرده و این مطلع از اوست:

«مستانه ز مرغ دل من ساز کبابی

وز دیده گریان منش زن نمک‌آبی» (۲)

دئمه‌لی بدر شروانی هجرى ۹- جو عصرین بیرینجی یاریسیندا، خاقانی‌دان و نظامی‌دن تقریباً ۳ قرن سونرا یاشامیشدیر. بو شاعرین دؤورونده معروف شاعرلرین سایي آزایدی. بو زمان تیموری‌لر سلاسه‌سیندن شاهرخ‌میرزا هراتدا سلطنتده ایدی. شیرواندا ایسه شروانشاهلاردان شیخ ابراهیم (۷۸۴-۸۱۷ ه.ق.) و شروانشاه خلیل‌اله (۸۲۰-۸۶۷ ه.ق.) حؤکمرانلیق ائدیردیلر.

تقی‌الدین کاشی هجرى ۱۰ و ۱۱- جی عصرین تذکره یازانلاریندان، اؤز «خلاصه‌الاشعار و زبده‌الافکار» آدلی اثرینده دقت‌سبزیلیک اوجوندان بو شاعرین شرح-حالینی «بدر چاچی» آدلی بیر آیری شاعرله قاریشدیرمیشدیر.

بدر شروانی‌نین حیاتی باره‌ده هئچ بیر معلومات یوخدور. لاکین اونون دیوانیندان بیر پارا معلومات‌اله گتیرمک اولار. بدر شروانی‌نین اؤزو شروان ولایتی‌نین مرکزی اولان شماخی شهرینده دونیایا گلمه‌سی باره‌ده بیر نئچه شعرینده اشاره ائتمیشدیر:

چو خاک پاک شماخی است مولدم زانرو

گرفت عطر کلامم چو مشک چین، ختن

بدرین دوغوم تاریخینی‌ده اونون دیوانیندا اولان بیر شعریندن اله گتیرمک اولار.

به تاریخ چو شد هشتصد ازو هجر پیمبر

بنمود سخن روی به من، گشت فن من

در سن ده و یازده بودم که ز توفیق

شد زنده سخن همچو مسیح از دهن من

بئله‌لیک‌له او زمان او ۱۱- یاشیندا اولسایدی اونون دوغوم تاریخی ۷۸۹ (= ۸۰۰-۱۱) اولار. بدرین آتاسی‌نین آدی ایسه اونون معاصرلریندن اولان امیر محمدبن خلیفه آدلی بیر شاعرین اونا

آذربایجانین بؤیوک و عین‌حالدا اونودولموش شاعرلریندن بیرى بیری بدر شروانی دیر. بو شاعرین باره‌سینده چوخ آز یازیلیمیش و آزدا آراشدیریلیمیشدیر. بدرین دیوانی بو سون ایللره‌دک چاپ اولمامیش و شعرلریندن ده الده یوخ‌ایدی.

بو شاعرین ایراندا یالنیز تهرانداکی «ملك» کتابخاناسیندا اولان بیر مجموعه‌ده آنجاق ۵۰۰ بیت شعر واردیر. شاعرین یگانه و مثلسیز (منحصر به فرد) اولان ال یازما دیوانی ایسه «داشکند» ده، اؤزبکستان آکادمیاسی‌نین ابوریحان بیرونی آدینا شرق‌شناسلیق اینستیتوسو کتابخاناسیندا ۱۳۲ نومه آلتیندا ساخلانیلما‌دادیر.

بو دیواندا ۱۲۴۷۳ بیت: قصیده، غزل، مقطوع، رباعی قالب‌لرینده مدحیه، مرثیه، هجویات، هزلیات، خبیثات و ماده‌تاریخ مضمونلو شعرلری گؤرمک اولار.

۱۹۸۵- نجی ایلده او تایی عالم‌لریندن رحمت‌لیک ابوالفضل، هاشیم‌اوغلو، رحیموف چوخلو زحمت‌له ۱۹۷۷- نجی ایلده، عرب الفباسی ایله حاضیرلادیغی ۷۵۰ صفحه‌لیک دیوانی (همان نسخه‌نین اوزوندن) موسکووادا چاپا وئرمیشدیر.

بو چاپدا شاعرین هزل شعرلریندن ۱۷۰- بییتی و ایکی آیری شعرى سالینمیش و قالانی ۲۵ صفحه‌لیک مقدمه و ۶۷۹ صفحه اصلی متنی و فهرست‌لر آرتیریلدیقدان سونرا اوست-اوسته ۷۵۱ صفحه اولموشدور. دیوانی عرب الفباسی ایله یازان «هرمز عبداله‌زاده فریور» ایدیر.

بدر شروانی‌نین آدی ایلک دفعه‌ده بیر نئچه کلمه شرح‌حالی ایله «دولت‌شاه سمرقندی»‌نین «تذکره‌الشعرا» آدلی اثرینده گلمیشدیر. اورادا بئله یازیلیمیشدیر:

«مرد خوشگو، نادره‌جوی بوده. در شروان و مضافات آن سال‌ها سرآمد طایفه شعرا بود. مولانا محمد کاتبی ازو خراسان چون به شروان افتاد، میان او و مولانا بدر مشاعره و معارضه دست داد...

بعضی سخن مولانا بدر را ازو اشعار مولانا کاتبی افضل می‌دانند و اعتقاد اهل سمرقند خلاف این است.» (۱)

محمدعلی‌خان تربیت‌ده اؤز «دانشمندان آذربایجان» آدلی اثرینده آنجاق بیر نئچه کلمه‌ده بئله یازمیشدیر:

بیست نوبت بیش افتادم به زندان پدر...
 لاکین هلهده آتاسینا قارقیش ائتمگه قیماپیر و بئله دئییر:
 شکر یزدان نیستم زانها که ازو بی حرمتی
 هر زمانی چسبند در ریش و گریبان پدر
 حق همی داند که ازو صدق دل مهر درون
 می دهم هر شب دعا چون صبح برجان پدر
 سونرا آنالیغینا (پدرزن یعنی زن پدر) خطاب ائدهرک، اوندان
 گوردویو زحمتلره اشاره ائدیر:
 دارم ازو درد پدرزن نیز بر دل دردها
 گرچه نتواند رسیدن او به پایان پدر
 از جفاپیم در تنور غم جگر سازد کباب
 با دل بریان چو آیم بر سر خوان پدر...
 کاش کاین دم زنده بودی مادر بیچاره ام
 تا بدیدی بر من این جور فراوان پدر
 حالیا خواهم شد ازو جور پدرزن در سفر
 تا پدر باشد ازو آنا و او زان پدر

(دیوان ص ۵۲۸)

گوردویو کیمی شاعر عؤمرونده دفعه لره سفره چیمیش او
 جملهده بیر زمان خزرین جنوبی ساحل لرینده کی بؤلگه لرده
 اولموشدور. بو سفرلرده او تجربه تاپمیش فارس دیلینده
 کامل لشمیش و همان دیلده گؤزهل شعرلر قوشموش دور. او
 جمله دن لاهیجاندا اولارکن «سید رضا کیا» نی و مازندراندا
 «مرتضی مازندرانی» نی مدح ائتمیش و هجویاتیندا مازندرانی
 بیره لری و میغ-میغ لاری باره ده طنزلی بیر قصیده قوشموشدور.
 او خزر ساحلینده (اولسون کی گیلاندا) یاشادیغی بیر کنده
 اونلارین دیل لرینی اؤیره نمیش و بیر نئچه شعرده او دیلده
 دئمیشدیر. بو دیل تات دیلی ایله فرقلی دیر و ظاهراً فارسجادان
 دؤنموش یئرلی بیر لهجه دیر. او اؤز دیوانیندا بو دیلین آدینا «زبان
 کنارآب» دئمیشدیر.

تاتلار ایندی لیکده ایراندا تالیش بؤلگه سینده، قزوین ایله زنجان
 آراسیندا اولان ایندی تاکستان (کنج میشده «سییه دؤهون»)
 آدلانان شهرین اطرافیندا، او تایدا بیر نئچه کنده یاشاماقدادیرلار.

آردی وار ...

اهتک یازیلار:

- ۱- تذکره الشعراء، دولت شاه سمرقندی، تهران، ۱۳۳۷ شمسی
- ۲- دانشمندان آذربایجان، تبریز، ۱۳۱۴
- ۳- چاچ یاشاش داشکن دین گنج میش آدی دیر.

اتحاف ائتدیگی شعرینده «شمس الدین شروانی» کیمی قید
 اولموشدور:

گفت از عهد ازل تا انقراض روزگار
 کس ز بدر شمس الدین اشعار رنگین تر نگفت
 او تخلصون بدر اولماسی باره دهده بئله اشاره ائدیر:
 بدر ایدیم دؤوران جفا سی قامتیم قیلدی هلال
 قالمیشام سرگشته بو دؤور فلکده ذره وار
 بیلیریک کی بدر ۱۴- گنجه لیک آی معناسینا و هلال ایسه آی
 کوره سی نین، قمری آیلارین ایلک گنجه لرینده گوردویو
 شکلی دیر.
 بدرین شعرلریندن آنا دیلیندهده چوخلو شعر دئدیگینی و او
 شعرلرین دنیا بویو یاییلدیغینی دوشونمک اولار. لاکین تورکجه
 شعرلری چوخلو آذربایجان شاعرلری کیمی کئچیریلمه دیکده
 آرادان گنتمیشدیر. بو دیواندا آنجاق بیر نئچه ملمع شعرلرینده
 تورکجه بیتلری گؤره بیلیریک. هر چندکی شروانشاهلار سراییندا
 تورکجه شعرلره یول وئریلمز ایدی. اودئییر:
 پارسی سؤزوم خراسان و عراقین ذکری دیر

بئله کیم تورکو سؤزوم دوشموشدورور چین و تترار
 بدرین اوشاقلیق و گنج لیک چاغی یوخسولوق و چتین لیک له
 گنچسه ده سونرالار دؤولتمردلری مدح ائدهرک وظیفه آلیب، مالی
 شرایطینی یاخشیلاتمیشدیر. نجه کی بیر شعرینده آنلاریندان
 سؤز آچاراق اونلارین آریا-سامانلاری نین قورتاردیغینی عنوان
 ائدهرک صله دیله میشدیر:

دی شدم یک ره به نزد اسبکان خویشان

تا بینم حال آن وامانداگان روزگار

آن یکی دیدم ز فکر جو سر انده به پیش

واندگر بگشاده بهر کاه چشم انتظار

بدرین شعرلریندن معلوم اولور کی اوشاقلیقدا آناسینی ادهن
 وئرمیش و آنالیق ایلنده چوخلو کورلوق چکمیشدیر. گوردویو کی
 شاعر آتاسیندان چوخدا راضی دئیلمیش. نجه کی ۱۷- یاشیندا
 ایکن آتاسینی (و آنالیغینی) هجو ائتمیشدیر. بو شعر اونون هله
 یئنی یئتمه چاغیندا فارس دیلینده و شاعیر لیکده ماهر اولدوغونو
 گؤستریر.

در دلم دردست ازو جور فراوان پدر

ای مسلمانان ندانم چیست درمان پدر

میدهد دشنام اگر می گویمش چیزی بده

با من ازو روی کرم بیند احسان پدر...

گر چه او هفده فزون تر نیست سن من ولی